

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА
ЕТНОЛОГІЇ імені М.Т.РИЛЬСЬКОГО

На правах рукопису

ЗАДОРОВИЦЬК Наталя Іванівна

СЕМАНТИКА СИМВОЛІЧНО-ОБРЯДОВОЇ СИСТЕМИ
БОЛГАРСЬКОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ПОЕЗІЇ

Спеціальність 10.01.09 - фольклористика

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1994

ДВ 30.000

Дисертація виконана в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук Н.С.ШУМАДА

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
кандидат філологічних наук

В.А.КАЖАН
Я.П.КОНЕВА

Провідна організація – Національний університет
"Киево-Могилянська Академія"

Захист дисертації відбудеться *27 вересня* 1994р. *014⁰⁰* на
васіданні спеціалізованої ради Д 0681821 по захисту доктор-
ських дисертацій в теорії літератури і фольклористики при
Київському університеті ім.Тараса Шевченка в конференц-залі
за адресою: 252017, Київ-17, бульвар Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Київського університету ім.Тараса Шевченка /вул.Володимирська,
58/.

Автореферат розісланий *26 вересня* 1994р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

кандидат філологічних наук

[Підпис] Л.Т.ДУНАЄВСЬКА

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00801437 (N)

Слов'янське традиційне весілля належить до складних комплексів народної духовної та матеріальної культури, яке включає велику кількість компонентів – господарських, соціальних, правових, релігійно-магічних, етичних та художньо-естетичних, виявлених в структурі обрядового тексту, що складається з реального, вербального та акціонального планів вираження. Ці стратифікаційні рівні весільного ритуалу представлені у рівній формі – у вигляді ритуального предмета, ритуального акта та ритуального слова, при чому в обрядовій практиці існує комбінаторна можливість рівних реєстрів /реального, акціонального, вербального/. При дослідженні проблем семантики обрядових одиниць /знаків/ вербальний текст набуває превалюючого значення, оскільки в ньому відбувається згущення і піднесення денотатів до рівня символів, семантика яких розкривається у словесному та мелодійному рядах. Дослідження вербального тексту дозволяє виявити ключові елементи семантики весілля, поспіль вітканого із символів, смисл яких або трансформувався, або стерся з плином часу. Розкриття цих смислів дає можливість простежити етапи народного світобачення, поступовий перехід від міфологічного до більш реального мислення, опредмеченого, а далі абстрагованого у символіці.

Найбільш давні, найістотніші елементи традиційного весілля слов'ян добре збереглися у болгарському весільному обряді. Звичення болгарського весільного обряду дає вдячний матеріал для виявлення спільних та своєрідних елементів семантики весільної обрядової поезії слов'ян.

Об'єктом дослідження у дисертації є етнографічні описи та тексти весільних пісень болгар, вяті в численних публікаціях, архівних матеріалах /зокрема із фондів ІМТБ ім. М.Т.Рильського НАН України/ та власних польових записів.

Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі символіки болгарської весільної обрядової пісенності, висвітленні взаємозв'язку поетичної символіки з обрядовим процесом, розкритті семантики символів болгарського весілля через вегетативну, зооморфну, кольорову та числову поетичні системи.

Джерельна база. Принципи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи служать класичні наукові концепції відомих фольклористів та етнографів, що розробляли питання народної символіки. Дисертантка спиралась на теоретичні праці М.Костомарова, О.Потебні, Х.Ядуржинського, О.Чеселовського, З.Проппа, С.Шетка, Н.Шумади, А.Хроленко, Н.Колпакової, В.Єрьоміної, Р.Іванової, М.Гергієва, Д.Петканової, Я.Коневої.

У процесі аналізу символіки болгарської народної пісенності використовувалися історико-порівняльний та структурно-семіотичний методи дослідження. Залучалася також дискурсна методика. Необхідність її застосування пов'язана з тим, що семантика кожного окремого символу складається із суми всіх його контекстів. Зрозуміти значення символу можна тільки досліджуючи семантичне навантаження даного символу в конкретному оточенні. При аналізі значення словесних компонентів обряду залучається весь контекст, який узиває своєрідність навантажених компонентів і визначає специфіку їх значення. Дискурсна методика значно полегшує процес дослідження даної проблеми. При дослідженні вегетативної, зооморфної, кольорової та числової систем залучається структурно-семіотичний метод.

Наукова новизна роботи. Проблема семантики болгарської весільної поезії як символічно-обрядової системи не була ще предметом спеціального дослідження. Спроба узагальнити і запропонувати своє трактування семантики болгарської весільної поезії як символічно-обрядової системи вперше здійснюється автором даної роботи. Новизна - в ракурсі дослідження - спробі визначити значення символіки етносу як способу художнього бачення світу, який виник на ґрунті міфообрядового культурного комплексу. Новизна полягає також у розширенні рамок вивчення болгарської весільної поезії: бралися до уваги не тільки розробки даної проблеми щодо болгар в метрополії, а також тих болгар, які живуть в Україні, що дало можливість у деяких моментах вдаватися до порівняння і з українською весільною пісенністю. Уперше введено в науковий обіг ряд весільних піснених текстів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при вивченні загальних явищ фольклору, зокрема при дослідженні весільної обрядовості та символіки. Спостереження і висновки, які викладені в дисертації, можуть бути корисними для вузівських лекцій із слов'янського фольклору та етнографії, при викладанні курсу народознавства.

Апробація роботи. Окремі положення дисертації відображені у ряді публікацій. Результати дослідження доповідались на Всеукраїнській науковій конференції "Проблеми української фольклористики" /Львів, 1995/, Міжвузівській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми відродження мов і культур західних і південних слов'ян в Україні" /Одеса, 1993/.

Матеріали роботи були включені у практичні заняття із студентами КДУ під час фольклорної практики, в лекційний курс медіальної школи болгарського товариства "Родолюбие". Дисертаційна робота обговорювалась і була схвалена відділом мистецтва та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України.

На захист дисертації виносяться такі твердження:

1. Семантика болгарської весільної пісенності є наслідком складного взаємозв'язку опрацьованих символів весільного обряду та символіки весільної пісенності, що носить генетичний та функціональний характер.

2. Семантика весільного вербального тексту носить стратифікаційно-хронологічний характер.

3. Роль вербального тексту по відношенню до предметного та акціонального планів весільного обряду посилюється з плином часу.

4. Структура семантики пісенного символу є складним поєднанням семантичних рівнів.

5. Найбільш характерними для символіки весільної пісенності є вегетативна, зооморфна, кольорова та числова системи символіки, в яких розкривається специфіка поетичного мислення болгарського народу.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ РОБОТИ

Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Додано список використаної літератури.

У вступі обґрунтовується вибір теми даної дисертаційної роботи, підкреслюється її новизна і актуальність, практична значимість, визначається мета і завдання дослідження, методи їх досягнення, подається опис структури роботи.

У першому розділі "Дослідження весільної обрядовості та її символів у вітчизняній та зарубіжній фольклористиці та етнографії" висвітлюється історія та рівень вивченості проблеми.

У 50-х роках минулого сторіччя відомий славіст, збирач українського фольклору та дослідник болгарської народної культури М. Венелін у листях до Засиля Априлова наголошував на важливості збирання та вивчення весільних пісень.

Перші публікації, присвячені болгарському весіллю /З. Княжеский "Обычаи болгар при свадьбе, рождении и крещении детей и погребении", 1846; К. Петкович "Свадебные обычаи македонских болгар", 1850/ мають несистемний характер, відсутня паспортизація пісень.

Спис східноболгарського весілля було вміщено у виданні "Показалец или ръководство как да се изискват и издирят най-стари черти нашего бытия, явика, наредопоколения, славного ни прошествия и проч." /1859/ Г. Раксєського, де автор наводить і пісні, пов'язані з відповідними обрядами.

Велику кількість весільних пісень було представлено у фольклорному збірнику братів Костянтина та Димитра Миладинових "Български народни песни" /1861/.

Започаткований у 1889 році "Сборник за народни умотворения, наука и книжнина", впродовж більше як сторіччя публікує матеріали, присвячені весільній обрядовості болгар.

З 1928 по 1959 роки виходять пісенні збірники В. Стоїна "Народни песни от Тимок до Јита" /1928/, "Български народни песни от Средна Северна България" /1931/, "Родопски песни" /1934/, "Български народни песни от Източна и Западна Тракия" /1939/, "Народни песни от западните покрайнини" /1959/, де чільне місце відводиться весільним пісням, розкривається їх функціональне призначення.

Наукове вивчення болгарської весільної обрядовості починається в 1889 році, коли була написана праця В. Зовка "Сватбарските обреди на славянските народи", де детально були описані передвесільні обряди - сватання та заручини. Для цього дослідження є характерним превалювання соціологічного підходу та застосування порівняльного методу при вивченні болгарського і українського весілля.

Поглибленим науковим аналізом відзначається праця М. Арнаудова "Български сватбени обреди. Етнолошки и фолклорни студии. Ч. I. Преглед на обичаите у народа" /1931/, де автор досліджує весільні обряди Македонії, Тракії, Східної та Західної Болгарії.

Проблема взаємов'язку пісні і обряду стала предметом вивчення у праці Х. Закарелського "Сватбена песен. Мястото и служба ѝ в сватбения обред" /1939/, де використано крім болгарського матеріалу, пісенні зразки інших слов'янських народів.

Аналізові весільних пісень приділена певна увага у першій частині "Болгарського фольклору" /"Български фолклор", 1959/ П. Дінекова.

Розкриттю національної своєрідності болгарського весільного обряду, дослідженню семантики весілля як обряду "переходу" та "творення", проблемам поезики весільної пісенності присвячені праці Р. Іванової, зокрема її увагальююча праця "Българска фолклорна сватба" /1984/, де було проаналізовано весь попередній досвід фольклористів та етнографів у збиранні, публікації та вивченні болгарського весільного обряду.

Рівні аспекти весільної обрядовості болгар досліджувалися у працях М. Кауфмана, Ів. Георгієвої, Ст. Генчева, М. Засилевої, К. Критської-Іванової, А. Зоденічарової, Л. Міхова, З. Попова, Л. Малешкової, Л. Шулевої, проте в цих працях проблема народної символіки не була предметом окремого дослідження, а розглядалася лише принагідно.

Інтерес до питань народної символіки виник ще на початку ХІХ століття. Народні-пісенні символіці були присвячені праці М. Костемарова, О. Потєбні, Х. Яшуржинського, Т. Бовка, М. Сумцова, С. Веселовського та ін. Тут важливою була вже постановка проблеми, намагання розглянути народну символіку у світлі закономірностей всього поетичного мислення народу, хоч символіка саме болгарської весільної обрядовості вадилася пова увагою наукових інтересів дослідників.

Останні роки дали цікаві дослідження щодо специфіки функціонування символіки у слов'янській весільній пісенності. Обмежити розуміння змісту символіки функціональним значенням обрядів запропонувала Р. Колпакова.

Питання народної символіки в обрядах розглядаються у розвідках українських вчених - Ш.Шубравської, В.Борисенко, О.Курочкіна, Я.Коневої, а також у працях вчених в діаспори - С.Килимника /Канада/, І.Решпапки /Румунія/, М.Гиряка /Словаччина/; російських вчених - М.Лазутіна, В.Круглова, Є.Тудоровської, І.Колесницької, Л.Астаф'євої.

У другому розділі "Символіка обрядових денотатів" розкривається взаємозв'язок між семантикою весільної поезії та обрядовою символікою денотатів весілля. Відзначається генетична спорідненість символіки обряду і поезії, що є наслідком первісного синкретизму весільного ритуалу, який привів до використання тотожних символів в реальному та вербальному планах обряду. Взаємозв'язок реального та вербального планів носить не тільки генетичний, а й функціональний характер, що спричиняє взаємовплив і взаємопроникнення символіки денотатів і символіки весільної поезії. Внаслідок тривалого розвитку весільної обрядовості не завжди спостерігається чітка кореляція між символікою реалії і поезії. В обряді відсутні деякі символи весільної поезії, що, можливо, пов'язана в відмовою на певному етапі еволюції весілля використовувати предмети, які є денотатами цих символів.

У весільній обрядовості знаходимо цілий ряд предметів реальної дійсності, що є денотатами певних понять, які лягли в основу семантики символів. Незважаючи на це, символіка обряду має експліцитне констативне забарвлення.

Болгарське весілля дуже багате на атрибутивну символіку. До символів, що простежуються у весільному обряді усіх слов'ян, належить хліб. Цей символ є основним і в болгарському весіллі, він функціонує на всіх етапах весілля, акумулюючи в собі результат поєднання землі і води, символізуючи продовження людського роду. Семантика хліба на весіллі є узагальнюючим значенням всіх компонентів, які його складають, починаючи від процесів змішування та випікання і закінчуючи функціонуванням готового хліба. Пісні, які виконуються під час випікання хліба /"заосєки"/ особливо наголошують на ритуальній чистоті борошна /"білу брашно", "біла пченица", "біла білія"/, додаючи до семантики хліба завдяки використанню кольорового означення нове констативне забарвлення.

В роботі розглядаються основні види обрядового хліба /"сладка пита", або "меденик", "блага пита", "щуга", "щугава турта" та "кумови краваи"/, що функціонують на болгарському весіллі. Пояснюється символічне значення обрядового хліба, що фігурує на весіллі болгарської діаспори в Україні /"медениця", "деверски кулак", "краден кулак", "обсадова пита", "паскиния хляб"/.

Характерним атрибутом болгарського весілля є весільний прапор /"сватбено знаме"/. Він уособлює обрядовий варіант світлого дерева. Символіка весільного прапора залежить від семантичного поля його складових частин: древка, яке переважно робиться з плодючого дерева, яблука або іншого плоду та тканини. Прапор у болгар виготовляється як для молодого, так і для молодої. Дається характеристика весільного прапора, який має назву "фєруглиця" і використовується на весіллі українських болгар.

Важливим атрибутом болгарського весілля є кумове деревце, яке має тричленну структуру: "кумови краваи", стовбур, гілки і яблуко. Хліб /"кумови краваи"/ символізує землю і воду, гілки і яблуко – небо і небесні світила. Стовбур дерева функціонує як медіатор між космічними елементами і є центром світу.

Яблуко є, очевидно, одним з найдавніших символів і переважно пов'язується із життям жінки. Болгари Миколаївської області яблуком прикрашають весільний прапор та весільне деревце. У болгар Болградського району Одеської області молода кладе яблуко у ту воду, якою відбувалося обрядове обливання, потім дві половини того яблука дають в'їсти молодій і молодому, наворюючи цим щасливе спільне життя.

Зінон як важливий ритуальний атрибут весілля, є універсальним символом кола, семантика якого несе в собі захисну функцію та пов'язується із семантикою сонця.

Обов'язковим обрядовим атрибутом весілля є букет /"сватбена китка"/, одним з головних елементів якого є вічнозелена рослина /самшит, плющ/. Весільний букет посипається золотим порошком і обов'язується червоною ниткою. Букет є моделюючим вразом всього обрядового костюма у болгарському весіллі, де обрядовий текст знаходить своє матеріальне вираження.

Одним з оснєнєх компонентів одягу нарєченої є покривало /"було", бїльш давнї навви "превєв", "прєкряв", "прєкряка", "чумбер", "дувак"/. Зєсїлля, як вїдомо, є обрядом Ініціації, однїєю з оснєнєх рис якої є супротина. Найбїльш яскраво вона виявляє себе саме в обрядї покривання молодої: нарєченє тричі відкидає покривало, не бажючи наблизувати момент процання їв своїм родом.

Суттєвим компонентом у костюмі нарєченого є пояс, який має важливе функціональне призначення: пояс кладуть на порїг, щоб через нього перескочили всі свати перед тим, як їти за нарєченою. За народними віруваннями під порогом живуть духи предків, тому пояс стає зв'язком між мертвими та живими представниками роду. У селі Городньому Болградського району Одеської області при зустрічі молодих у домі молодого свєкор на порсві дому притягає поясом молодих до хати.

Особливе місце у весільному дійствї відводиться тєаринам - коню та пїню. В Болгарії, як і в Україні, на Гуцульщині, нарєченє їхала на конї. Кїнь разом з птахами належить до найдавніших символів, але вступає в людську культуру пївнїше, нїж птах. У пїснях цє довго відбувається найменування коня птахом, перенесення старого значення на новий образ. Так створюється образ крилатого коня як посередника між двома свїтами - їснуючим та поварєвльним. Бїлий колїр - цє колїр потойбїчних їстот, тому кїнь бїлий, коли грає культову роль. Кїнь переводить нарєчену з рїдного дому у дїм молодого, символїзуючи тривалий перехїд. Для вербального тексту /весільної пїснї/ в даному випадку є характерним бїльше увагальнення, цєй зооморфний символ у весільній поезії набуває нове конотативне значення. Весільна пїсня представляє коня і дївчину як рївнозначних / "Їмала я мама / Конче я девойчє/, Конче паварява, /Девойчє згодява./ Конче си продаде,/ Девойчє ожени/, цє простежується і в українській пїсєнності.

Крім коня до обрядових весільних тєарин належать пївень та курка. Як і курка, цє є символом жїночої плодючостї, так і пївень вїдноситься до еротичних символів. Принесення жертви, в даному випадку пївня, мало приводити до плодючостї одруженої жїнки. Крім жєртовної функції пївень виконує і спеціальну

функцію тварин бога Перуна, яка виходить в уявленні про Громовника, що був обдарований сильною чоловічою спроможністю.

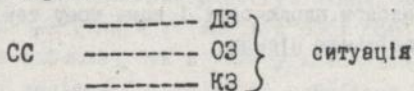
В обрядових піснях певна частина тексту може здатися невровмілою, якщо не брати до уваги зв'язок пісні з предметами та діями обряду. Пісні описують тільки те, що відбувається в обряді, але вони можуть описувати обряд і як дію, на рівні ланцюга подій, і як значимий текст, співвідносячись безпосередньо із семантикою обрядових елементів. Без уявлення про позапісенні зв'язки пісні з обрядовими денотатами неможливо вирішувати питання про походження пісенної символіки.

У третьому розділі "Символіка весільної поезії" досліджуються семантичні системи /вегетативна, зооморфна, кольорова, числова/ символіки весільної поезії.

Універсальні знакові комплекси моделі світу реалізуються в різних кодових системах. Певна фрагменти, об'єкти, персонажі світу можуть служити основою різних кодів. Так формуються рослинний, тваринний, кольоровий, числовий та інші коди.

Пісенна символіка порівняно з атрибутивною має більший ступінь абстрагованості. Денотативне значення може бути вагуючим конотативним компонентом, при чому конотація у весільній поезії має ряд відмінних рис у порівнянні з конотацією інших компонентів весільного обряду. Специфікою поезії є те, що ситуація її використання не передбачає наявності денотату. Для поезії є характерним творення нових асоціативно-образних, експресивних значень.

Семантика весільного пісенного символу являє собою складну ієрархію значень. В основі цієї ієрархії лежить пряме денотативне значення символу. Використання символу у цілому ряді ситуаційних контекстів створює нове смислове навантаження символу. Кожний символ набуває свого конкретного змісту тільки в ситуації дискурсу, коли є експліцитними інтенції всіх учасників дії і отримує своє завершення структура контексту. Схематично це можна зобразити так:

де СС - семантична структура пісенного символу, ДЗ - денотативне значення символу, ОЗ - основне значення символу, КЗ - конкретне значення символу.

У першому параграфі третього розділу досліджується функціонування рослинної символіки.

Для первісної людини рослини були універсальним матеріалом, який забезпечував будь-яку її потребу: в одязі, їжі, житлі та ін.

Рослинна символіка весільної обрядовості болгар проникнула ідеєю родючості, любовно-еротичним значенням. Саме рослинна символіка переважає у болгарських та українських весільних піснях.

У роботі розкривається семантичне поле рослинних символів та їх відображення у весільній піснності. Найбільш поширеними вегетативними символами є троянда /"трєндафїл"/, калина /"калина"/, виноград /"грозде"/ та виноградна лоза /"лоза"/, лаврове дерево /"дафіново дърво"/.

Багато однакових рослинних символів використовується, як у весільній поезії болгар, так і у весільних піснях українців. Це можна пояснити давністю цих символів, виникненнями їх ще в період слов'янської спільності; схожістю природного ландшафту.

Рослинна символіка, тісно пов'язана в культот природи, в часот вміює своє значення. Художньо-естетичне функціонування витісняє ритуально-магічне.

Другий параграф третього розділу присвячений розкриттю семантики весілля на воморфному поетичному рівні. Тварини виступали захисниками людей, допомагали їм, могли функціонувати і як ворожа, небезпечна для людей сила. У багатьох народів найкращою жертвою божеству вважалась тварина, причому у різних регіонах світу перевага віддавалась певним видам тварин.

Образ сірого оленя /"сур елен"/ є одним з найпоширеніших у болгарському фольклорі. Згадування оленя у болгарському фольклорі є ремінісценцією давніх уявлень про тотем - покровителя роду. Олень є символом плодючості і саме тому так широко використовується у весільних піснях.

З болгарському народному світогляді виключно важливе місце займає змія, уявлення про яку є дуже суперечливими. Змія, поєднуючи три елементи: життя-плодючість-смерть, виступає універсальним класифікатором світу. Семантика змії є подвійною: з одного боку – це сила зла, небезпечна для життя людини, з другого – добра сила, яка приносить плодючість, здоров'я, життя, успіх. Саме друге значення змії використовується у болгарських весільних піснях.

У болгарській весільній поезії поширений такий зооморфний символ як риба /"риба влатокрила", "риба шестокрила" та ін./ . Семантичне поле цього образу є дуже широким, але у весільній поезії риба символізує плодючість, достаток, сексуальну силу.

Особливе місце у болгарських народних віруваннях, а рівночасно і у весільній поезії посідають образи птахів. Найбільш улюбленими є сокіл, горлиця, лебідка, голуб та павич.

Зооморфна символіка, яка була тісно пов'язана із культом тварин /тотемізм, промисловий культ, шаманізм/ в плином часу змінювала своє значення, посилюючи художню функцію.

Метою третього параграфу третього розділу є спроба визначити семантичну специфіку та художню функцію кольорової символіки у болгарській весільній пісенності.

Сприйняття кольору допомагало первісній людині відрізнити певний предмет в ряду інших предметів оточуючої дійсності.

Кожна мова встановлює свою систему кольорів, і ці системи нерідко відрізняються між собою. Болгарська весільна пісня дуже щедро використовує кольори, віддає перевагу саме кольоровій характеристиці предметів. Колір є одним з найважливіших структурних елементів семантики пісенного тексту. Кольори у болгарській весільній пісенності відзначаються семантичною амбівалентністю.

Дослідження кольорової символіки показали, що болгарська народна культура найбільше використовує білий, червоний та чорний кольори. Вони не тільки втілюють в собі основний тілесний досвід людини, а забезпечують первинну класифікацію дійсності. Щодо болгарської весільної поезії, то найбільшу частотність в ній виявляють білий, червоний, зелений та золотий кольори.

Найактивнішим є білий колір. І якщо кольорова характеристика епітета "білий" є визначеною, то "некольорова" частина значення є надзвичайно широкою. Використання цього кольору є універсальним /"біла Стояна", "білиа пченица", "бяло момиче", "бял кон", "біли дари", "біли бакъри" та ін./.

Червоний колір у болгарських весільних піснях переважно використовується не в кольоролюбстві, а в оціночному значенні – "гарний", "святковий". Семантичне поле червоного є дуже широким: червоний колір асоціюється з вогнем, кров'ю, еульвою. Крім того, червоний колір має запобіжну функцію, охороняє від влих демонічних сил /покривало нареченої, пояс молодого/.

Цікавим у весільних піснях є поєднання білого і червоного, що може символізувати чоловіче і жіноче начало, плідність та шлюб.

Зелений колір асоціюється з рослинністю /"зелен бор", "зелен здравец"/ і тим самим із мішливістю, оскільки для рослинного світу є характерним процес зникнення та відновлення. Цей символічний елемент поетично реалізується в багатьох весільних піснях, переважно через паралель велене – молодість, відсутність зеленого – старість /"Учера беше ягудице/, Учера беше млада и велена/. Аналогічні приклади вираження семантики зеленого кольору знаходимо в українській весільній пісенності.

Порівняно невзначною є кількість реалій, які визначаються жовтим кольором, що, очевидно, пояснюється невизначеністю, розпливчатістю його лексико-семантичного поля. Равом з тим, жовтий колір – це і колір золота. Зв'язок золота з вогнем говорить про зв'язок жовтого і червоного кольорів /"желто було и червено/. Семантичне поле золота є дуже широким, але воно завжди символізує щось позитивне – бевсмертя, багатство, божественність, красу. І тому саме у весільних піснях так часто зустрічається золото /"златна трапева", "златна ябълка", "злато-крила еребица", "злат стол", "риба златокрыла", "златна пръчка"/.

Часто зустрічаються кольорові означення, які є або смислово-синтаксично невизначеними, або утворене поєднання є реально немислимим /"тя бига бяла, мари червена", "носи желто було и червено", "беда цървена, мари модра-морава, мари синя-зелена", "сини, бели гълъби", "син-зелен"/. Зв'язок між предметом і кольором слабшає, і колір набуває самодостатнього значення.

Кольорова символіка весільної поезії на своєму рівні розкриває семантику весілля, вносячи додаткові смислові нюанси.

Четвертий параграф третього розділу присвячений числовій семантиці у болгарській весільній пісенності. Число виникає на конкретній основі як вираження кількісних відносин матеріально-го світу. Але із становленням абстрактного людського мислення числа також стали набувати абстрактного характеру. В архаїчних традиціях числа могли використовуватися в ситуаціях, яким надавалось сакральне "космічне" значення.

Болгарська весільна пісенність відзначається широким використанням числових значень. Числові вираження, які використовуються у болгарській весільній поезії, можна поділити на: 1/одичні числівники /"два дждове", "три хиляди слатой" та ін./; 2/лічильний ряд, який переважно формується в порядкових числівників від "першого" до "третього" /"Първият ми даде злат пръстен, /Сторият ми даде ябълка, /Третият ми в очи погледне"/; 3/асоціативний ряд /"през девет села в десето", "през три сита купринени, през четьри ластрунуву" та ін./.

В роботі розкривається семантика числових визначень, які найчастіше використовуються у болгарській весільній пісенності. Зокрема, розглядається семантичне поле числа "два" /"двама брата", "две итери", "две слънца", "две месеца", "два дъжда", "две мъгли"/. Число два символізує ідею взаємодоповнюючих частин менади /чоловічої і жіночої/ і тому так часто використовується у весільній пісенності слов'ян.

Деякі дослідники /Бановська М., Конєва Я./ вважають, що в болгарській традиції на відміну від східнослов'янської "парне" має негативну семантику і є синонімом нещастя, смерті, а "непарне" пов'язане з усім позитивним, з життям. Але для числа є характерним велика абстрактність та амбівалентність. Можливо, тому зустрічається різне семантичне наповнення "парності-непарності", що є числовим вираженням бінарних відношень, яке бере свій початок з первісного усвідомлення подвійності світу, що передувало тричленному та більш складному його поділу. Так, в Родопах число гостей, запрошених на весілля, має бути парним, бо непарне означає одвоління. На Україні на свято не годиться пити по одній чарці, а все по дві "щоб старі

в парі жили, а молоді собі пару знайшли!" Але на весілля наречений дарують непарне число квітів, бо парне число квітів призначене мертвим. Можливо, "парність-непарність" слід пов'язувати із формулою $n+1 / n-1$, де відбувається протиставлення цілого як такого, що складається з належного числа частин, - нецілому, як повбделеного однієї з необхідних частин /"Зило мене веленз венец / Поля го зило полгодина, /Шель го зило за година". І ціле - частина, очевидно, є аналогічним до парне - непарне.

Особлива роль у народній традиційній культурі відводиться числу три /"Мнинко дите на три дни, /Три са врисници пьдошле", "прес три сита"/. Ідея тріади настільки глибоко проникла у фольклор, що число три можна вважати певним "сигналом" фольклорності.

Розглядається семантика інших числових визначень та їх реалізація у болгарській весільній поезії.

Числові, як і кольорові визначення характеризуються коливанням комплексного художнього значення. Ровхитувати категоричність може прислівник "до" /"до три сита", "до две слънца"/, або поєднання кількох числівників /"като два стръка лилика, /като три аилен босильк", "три села, четири"/. Ці і подібні приклади послужили підставою для припущення повалогічного начала у фольклорній поезії. Числові коливання можна пояснити існуванням табу рахувати у первісному суспільстві, число предметів ровхривається або гіперболічно /"Нико собра две хиляди сватой, /А Никола три хиляди сватой"/, або, як певна невизначеність /"до три деня", "седем-осем пушки" /, або через висловлювання "небровене, нечетене".

В архаїчних культурах число було сакралізованим засобом орієнтації у всесвіті. Але з часом числівники починають виконувати не стільки інформативну, скільки естетичну, художню функцію.

В символічних системах весільної поезії /вегетативній, зооморфній, кольоровій та числовій/ болгар відображено міфологічні уявлення, акумульовано давній досвід людини, показано перехід від реально-предметних обрядових символів до символіки в більшим абстрактним семантичним наповненням, для якої характерна експресивність вираження та багатство конотативних нюансів.

Чисновки. Розглянутий матеріал дає підстави твердити, що семантика болгарської весільної поезії складається в результаті взаємодії реально-предметної символіки та пісенної символіки весілля. Взаємозв'язок атрибутивної символіки і символіки поетичної має як генетичний, так і функціональний характер. Генетична спорідненість між реальною символікою обряду і пісенною символікою виникла внаслідок первісного синкретизму обрядового дійства. Функціональні взаємовпливи в символіці атрибутів і поезії обумовлені одночасним використанням цих двох семантичних систем.

Крім експліцитного рівня можна виділити обрядово-культурний рівень вираження вербального тексту – концептуальні знання певної нації про життя, смерть, сутність людини, світу та найбільш абстрактний, імпліцитний, космологічний рівень вираження вербального тексту – генетичний код всієї світової культури.

З плином часу відбувається спрощення обрядової ситуації, яка у давні часи відзначалась складністю та багатозначністю, і ті значення, які реалізовувались в акціоноальному плані обряду, переймає на себе вербальний текст.

Семантична структура пісенного символу є складним ієрархічним утворенням, в якому можна виділити три основні стратифікаційні рівні. Перший – рівень денотативного значення. Другий – рівень використання даного символу у різноманітних контекстах. Третій рівень – рівень конкретного значення, яке можна встановити тільки в певному дискурсі.

Семантика болгарської весільної пісенності розкривається через вегетативну, зооморфну, кольорову та числову системи символіки, в яких відображено давні міфологічні уявлення, рефлекс яких і сьогодні зустрічаємо не тільки у весільній і не тільки у болгарській народній поезії, а й у фольклорі інших слов'янських народів.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. До питання значення фольклору національних меншин в Україні /на матеріалі болгарського фольклору/ // Всеукраїнська наукова конференція «Проблеми української фольклористики» / Львів, 27-28 квітня 1993р. Тези доповідей і повідомлень. - Львів, 1993. - С.124-126.

2. Символіка обрядової творчості болгар України // Між-рунівська науково-практична конференція "Актуальні проблеми відродження мов і культур західних та південних слав'ян в Україні" / Одеса, 14-15 травня 1993р. Тези доповідей і повідомлень. - Одеса, 1993. - С.141-143.

3. Символіка весільної обрядовості болгар, що живуть в Україні // Під спільним небом /Фольклор національних меншин України/ /Передано до друку/.

4. Символіка весільного ритуалу болгар України // Матеріали українського комітету славістів АН України та Міністерства освіти України на базі Одеського університету /Передано до друку/.

5. Символіка болгарської весільної обрядовості // Треті Золковские научные чтения / Материали научної конференції 20-23 октября 1993 г. - Одесса, 1993. - С.23-25.

6. Хліб у болгарському весіллі // Народознавство. - 1994. - №7. - С.4.

7. Атрибутивна символіка болгарського весілля.// Початкова школа. - 1994. - №8. - С.40-46.

3/11/94

LIB in B. Stepanik
AN 1994

AB 30.983